શ્રી મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક
પ્રવચન નં. ૪
અધિકાર ૪થો
સ્થળ:સુવર્ણપુરી તા.:૨૩.૧૨.૧૯૫૨ મંગળવાર

મંગલાચરણ

ણમો લોએ સવ્વ અરિહંતાણં;
ણમો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં;
ણમો લોએ સવ્વ આયરિયાણં;
ણમો લોએ સવ્વ ઉવજ્ઝયાણં;
ણમો લોએ સવ્વ ત્રિકાળવર્તી સાહૂણં;
ૐકાર બિન્દુ સંયુક્તં નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ।
કામદં મોક્ષદં ચૈવ ૐકારાય નમોનમઃ।।
મંગલં ભગવાન્ વીરો મંગલં ગૌતમો ગણી ।
મંગલં કુંદકુંદાર્યો જૈન ધર્મોસ્તુ મંગલમ્ ।।
નમઃ સમયસારાય સ્વાનુભૂત્યા ચકાસતે ।
ચિત્સ્વભાવાય ભાવાય સર્વ ભાવાન્તરચ્છિદે।।
ત્રિકાળ દિવ્યધ્વનિ દાતાર...

મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક પાનું ૯૨-૯૩. ''**મિથ્યાચારિત્રનું સ્વરૂપ....**'' અહીં મિથ્યાચારિત્ર... મિથ્યાદર્શનનું સ્વરૂપ આવી ગયું, મિથ્યાજ્ઞાનનું આવી ગયું અને અનાદિકાળમાં મિથ્યાચારિત્ર જે મિથ્યા માન્યતા કરીને કરે છે તેની આ વ્યાખ્યા. કહે છે કે ''**પોતાનો સ્વભાવ તો દૃષ્ટાજ્ઞાતા છે....**'' જુઓ એટલું કાઢ્યું. પોતાનો સ્વભાવ તો દેખવું અને જાણવું માત્ર એ સ્વરૂપ છે છતાં, જે દેખે અને જાણે છે, એમાં ઈષ્ટ - અનિષ્ટપણું માની અને રાગ - દ્વેષ જે કરે છે એને મિથ્યાચારિત્ર કહે છે. કેમ કે આ રાગદ્વેષને લઈને કોઈ પદાર્થની હૈયાતિ રહે એમ માને, કોઈની અહૈયાતિ રહે એમ માને, એથી એ રાગદ્વેષ નિરર્થક છે. એના રાગદ્વેષને આધીન કાંઈ પર પદાર્થ અનુકૂળતાની હૈયાતિ અને પ્રતિકૂળતાનો અભાવ એના રાગદ્વેષને આધીન નથી. છતાં માને કે હું રાગ કરું તો આ મને આ પદાર્થ

અનુકૂળતાની હૈયાતિ રહેશે, દ્વેષ કરું તો આ પ્રતિકૂળતાઓ દૂર થશે. એ રાગ દ્વેષને અહીંયા નિરર્થક - મિથ્યા કહ્યાં છે. ત્યાં સુધી અહીંયા આવ્યું છે જુઓ.

''**આને હું પરિણમાવું છું એ પ્રમાણે નિરર્થક માને છે....**'' ત્યાં સુધી આવ્યું છે ને ? છોકરાનો હાથ અડે છે ને ? તો ગાડું પહેલે અહીંયા હાલે, છતાં છોકરો હાથ અડાડીને માને કે આ મારાથી હાલે છે એ તો મિથ્યાભ્રાંતિ છે. જગતના અનંતા પદાર્થો એ દ્રવ્યરૂપે મોટું ગાડું છે. એનો સમયે સમયે પરિણમન પર્યાય થાય, એ પરિણમનનું ગાડું હાલે છે એ દ્રવ્યને લઇને હાલે છે. કોઇ બીજા પદાર્થને લઇને નથી. છતાં અજ્ઞાની માને છે કે મારે લઇને આ શરીર, કુટુંબ, નાત, દેશ, લક્ષ્મી, વ્યવસ્થા વિગેરે મેં ધ્યાન રાખ્યું માટે થયું, અને મેં ધ્યાન ન રાખ્યું માટે થયું નહીં, એવા રાગદ્વેષને અહીંયા મિથ્યા કહે છે. જ્ઞાનીને રાગદ્વેષ થાય છે, ઈષ્ટ-અનિષ્ટ પદાર્થ માનીને થતો નથી. તે તો તે પર્યાયમાં નબળાઇના કારણે રાગદ્વેષ થાય, તે વખતનો પણ જ્ઞાની તો જ્ઞાતા અને દૃષ્ટા જ રહે છે. મારો સ્વભાવ જ જાણવું અને દેખવું. રાગને ફેરવુંય નહિ, રાગને ટાળુંય નહિ, રાગને નવા ઉત્પન્ન કરવુંય નહિ અને રાગદ્વેષથી બીજી ચીજોની અનુકૂળતા રહેશે અને પ્રતિકૂળતા ટળશે એવી માન્યતા ધર્મીની હોતી નથી. સમજાય છે કાંઇ ?

''**હવે તે પદાર્થ જ્યારે ઇચ્છાનુસાર ન પરિણમે ત્યારે કેમ પરિણામવતો નથી....**'' અને છતાં ઇચ્છા પ્રમાણે જ્યારે કદાચિત તેને કાળે પરપદાર્થ થાય ત્યારે આને હું આમ પરિણમાવું છું એ પ્રમાણેથી અસત્ માને છે. ''**જો તેનો પરિણમાવ્યો પરિણમે....**'' આ શરીર, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, આ વાણી એ આત્માનાં બદલાવ્યા બદલે, તો જ્યારે તે એમ નથી પરિણમતો, ત્યારે તે પદાર્થ ભાષા રૂપે થતો નથી. શરીર હાલવાની ક્રિયા કરતું નથી. લક્ષ્મી લક્ષ્મીને કારણે આવતી નથી. લક્ષ્મી લક્ષ્મીને કારણે જવાને યોગ્ય જતી નથી. મકાન મળવાને લાયક મકાન આવતું નથી. મકાન તૂટવાને લાયક તૂટતું નથી ''**ત્યારે તે કેમ પરિણામવતો નથી ?....**'' ત્યારે કેમ તે બીજાને બદલાવતો નથી ? એને કારણે બીજા પરિણમતા ન હોય. આમ પરિણમાવું દીકરાઓને આમ પરિણમાવું દીકરીઓને આમ કરાવું, બીજાઓને કેળવણી આપું, છોકરા અને દીકરીઓને વળી એવી કેળવણી આપું કે મારા ઘરમાં કોઇ અભણ રહે નહિ. તે તું કેળવણી આપી શક્તો હોઇશ ?

અજ્ઞાનીનો એ રાગ પરની પર્યાય પરિણમાવવામાં નિરર્થક છે માટે મિથ્યાચારિત્ર કહ્યું છે. અને દ્વેષથી દુશ્મનને હેરાન કરી દઉં એનો પેશાબ ખોદી નાખું. નજીકમાં કાંઇ રહેવા દઉં નહિ. અમે પૈસાવાળા થયા, અમારા નજીકમાં કોઇ અમને અગવડતા

કરે તે રહેવા ન દઈએ. કોર્ટમાં અમલદાર અધિકારીમાં પણ અમારી તપાસ કરવાની છે તેને રહેવા ન દઈએ એ મૂંઢના દ્વેષ નિરર્થક મૂંઢનો છે. કેમકે એ દ્વેષને લઇને એ અવસ્થા થવાની નથી. અને એને કારણે જ્યારે થાય, ત્યારે એમ માની બેસે છે કે જુઓ ઇ કહે છે. ''**એટલે પોતાની ઈચ્છાનુસાર પદાર્થનું પરિણમન તો કદી પણ થતું નથી....**'' સિદ્ધાંત તો આ છે. પોતાની ઈચ્છાનો કાળ ઇસને પણ સમજાવી દઉં, બે ઘડીમાં તને બતાવી દઉં બે'દિમાં તને પોપટ જેવો બનાવી દઉં! માન્યતા સાચી છે? તાકાત છે કોઈની? કોઇ પદાર્થના તેના પરિણમવું અને તેને સમજણ કે અસમજણ થવી એ તો એના આધારે છે. કોઈના આધારે નથી.

''**પોતાની ઈચ્છાનુસાર પદાર્થનું પરિણમન તો કદી પણ થતું નથી....**'' એ સિદ્ધાંત. બરાબર હશે આ? આ દીકરા-દીકરીઓ, પૈસા-બૈસા, શરીર, દવા-પાણી, હવા. દવા, હવા ને પાણી ઈચ્છાને કારણ હોતા હશે કે નહીં? કદીપણ પદાર્થનું પરનું આવવું જવું પરિણમવું એ કદી પોતાની ઈચ્છાનુસાર થતું નથી. ''**કદાચિત્ થાય....**'' ધ્યાન રાખજો ''**તો તેવા જોગાનુજોગ બનતાં જ થાય છે....**'' શું કહ્યું? ''**કદાચિત્ થાય તો તે આ જોગાનુજોગ બનતાં જ થાય છે....**'' જોગાનુજોગ બન્યું આંહી ઈચ્છાનું થવું અને એનું એને કારણે પરિણમવું, આની ઈચ્છાને કારણે નહિ. કાગડાને બેસવું ને ડાળને પડવું એ કાગડો જાણે કે મારા ભારથી ડાળ પડી, એમ બનતું નથી. અજ્ઞાની અનાદિનો પોતાનો ચિદાનંદ જ્ઞાયક સ્વભાવ જેમાં દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાય અભેદરૂપે થાય એવો જેનો જ્ઞાયક સ્વભાવ છે એને ન જાણતાં, એ રાગદ્વેષમાં પ્રીતિ, રુચિ, હર્ષ અને દ્વેષ કરી અને પરપદાર્થમાં ઈષ્ટપણું-અનિષ્ટપણું માની પરિણમાવવા માંગે છે.

''**કદાચિત્ થાય તો તેવા જોગાનુજોગ....**'' જોગાનુજોગ એટલે શું સમજાણું? આ ઈચ્છા થવી, શરીરમાં રોગનું મટવું. અજ્ઞાની માને કે મેં ઈચ્છા કરી માટે દવા લાવ્યો, રોગ મટી ગયો. ઈચ્છા કરી, રાખવો તો પથરો (પણ) તો પડયો અને ઓલો કહે છે માર્યો. ઈ પથરાને જ્યાં જવાનું હતું જોગાનુજોગ, ઈચ્છાવાળાએ માન્યું કે મારી ઈચ્છાથી આ પથરો વાગ્યો. ઈચ્છા કરી કે આનું પચાસ હજારનું મકાન પચ્ચીસ હજારમાં લઇ લેવું છે. કુદરતે એવું થયું. ઓલો લેવાવાળો કહે કે પોચું છે ને નરમ છે કોઈ લેશે નહિ ને આવું છે તેવું છે મારી પાસે તો આગળ અમારા મકાન પાસે કોઈ બીજો મકાનવાળો આવી શકે એમ નથી. તારુ મફતનું મફતનું જાશે વેંચી નાખ. સમજાય છે? તેમ ઈચ્છા કરી આને ત્યાં કામ થઇ ગયું. મૂંઢને એમ થઇ જાય છે જોયું, મારી ઈચ્છા કેવી કામ કરી ત્યાં? બરાબર શું જોયું ? જુદો પડી ગ્યો લ્યો. એ જોગાનુજોગ મળતાં થઇ જાય અને અજ્ઞાની માને કે મારી ઈચ્છા પ્રમાણે થાય છે તે મિથ્યાચારિત્ર છે.

''**ઘણાં પરિણમન તો પોતાની ઈચ્છા વિરુદ્ધ જ થતાં જોઈએ છીએ....**'' લ્યો આ સિદ્ધાંતિક છે. આત્મા સિવાયના શરીર, વાણી, મન, કર્મ અને સ્પર્શ, રસ, દાળ, ભાત, રોટલી, શાક, મકાન, આબરૂ, કીર્તિ, એ પગ ઉપડવો, હોઠ હલવો, શરીર હલવું. ''**ઘણાં પરિણમન....**'' છે એની અવસ્થાનું થવું ''**તો પોતાની ઈચ્છા વિરુદ્ધ જ થતાં જોઈએ છીએ....**'' સૂતો હોય ત્યાં આમ ડાબે પડખે સૂતો હોય, વળી ઘડીકમાં જમણે પડખે સૂવાનું મન થઈ જાય, વળી આ પગ મારો ઉપડતો નથી ખાલી ચડી ગઈ છે. તો ઘડીકમાં ખાલી ચઢી જાય ઈચ્છા પ્રમાણે તો એનું કાંઈ પણ થાતું નથી. ઘણાં પરિણમન... કોઈ વખતે કાંઈ જોગાનુજોગ થઈ જાય એથી ઘણાં રાખ્યા છે. જોગાનુજોગ થઈ જાય તો ઈચ્છાથી થયા નથી પણ જોગાનુજોગ થવા છતાં, નથી, એમ અહીં સિદ્ધાંત સિદ્ધ કરવો છે. એના રાગ પ્રમાણે ય થાતું નથી અને એના દ્વેષ પ્રમાણે પણ થાતું નથી. પહેલું બોલવાની ઈચ્છા આવી કે આમ બોલું, વળી પાછું થયું ફરીને આમ બોલું અરે! ભાષા તો આમ કાઢવી'તી, આ શ્લોકો આમ બોલવા હતા પણ બોલાણા નહિ. આ ઢબે ન બોલાણું. જે દેશી ને જે ઢબને જે પ્રકાર ને જે લહેજત બોલવાની હતી બોલાણું? મૂકી દે, તો હવે ફરી બોલું લ્યો, ત્યારે હું બીજી ઢબે બોલીશ. તું બોલી શક્તો હોઈશ?

ઈચ્છા પ્રમાણે બોલવાનો, ઈચ્છા પ્રમાણે જુઓ પગ મૂક્યો એક આમ, વળી ઈચ્છા થઈ બીજો પગ આમ મૂકું વળી ઈચ્છા થઈ ઓલો પગ ઉપાડીને આંહી મૂકું, વળી ઈચ્છા થઈ ઓલો પગ મૂકીને આ મૂકું. ઈચ્છા પ્રમાણે કાંઈ થાતું નથી. એમ ને એમ ચાળા કર્યા કરે છે. ક્યારે ઈચ્છા કરે સ્થિર પગ મૂકું ત્યાં આવી ગઈ કેળાની છાલ, પગ લપટીને પડે. કહો સમજાણું? ગોરધનભાઈ થાય છે ખરું? એ કહે (શ્રોતા : થાય નહીં.) નહીં. (શ્રોતા : પૃથક...) હેં? શું પૃથક છે? ક્યાં પૃથક છે? બે મિનિટે ઝાડો કરીને ઉઠવાનું મન થાય, પા કલાક રોકાવું પડે છે. શું પૃથક છે? પેશાબ બંધાઈ જાય ત્યારે અર્ધો કલાકે ટીપા... ટીપા આવે છે તું શું છો? પૃથક છો એના પરિણમન પ્રમાણે થતું ભાળી અને અજ્ઞાનીને ઈચ્છાને પ્રમાણે જોગાનુજોગ શરીરની અનુકૂળતા એવી હોય પેશાબની ધારાની. જોયું? અમને કેવો ઝાડો બે મિનિટમાં બેસીને ઊભા થઈ ગયા. બે મિનિટમાં પેશાબ કરી અરે! નહિ રહેવા દે. એ ઈચ્છા પ્રમાણે થયું નથી એ તો એને કારણે થયું છે.

રોગ નથી થતા? વધે છે કે નહિ? અર્ધે કલાકે પેશાબ માંડ પૂરો થાય, સમજાણું કાંઈ? ટીપા ટીપા આવીને સરખું પડતું નથી. ''**ઘણાં પરિણમન તો પોતાની ઈચ્છા વિરુદ્ધ થતાં જોઈએ....**'' જુઓને ઓલા ન કહે કેવા? પુણ્યવિજય, કેટલી દસ્તની પીડા

ભાઇ, ઓલા દસ્તની પીડા. એક પુણ્યવિજયજી છે ને દેરાવાસી, બચારા અહીંના પ્રેમી છે. એકલા બહુ પહેલા કહે કે લાકડા રાખતા આવડા અને દસ્ત જવા માટે પૂંઠમાં લાકડા નાંખે તોય દસ્ત એવું કઠણ થઇ ગ્યું કે એ નીકળે નહિ. ઇચ્છા પ્રમાણે તારી પર્યાય થાય ત્યારે જોગાનુજોગ થાય છે. ઇચ્છા પ્રમાણે થતી નથી. ''**ઘણાં પરિણમન તો ઇચ્છા વિરુદ્ધ જ થતાં જોઇએ છીએ....**'' છતાં અજ્ઞાની માને છે અમે આ ઇચ્છા કરી, અમે જો દ્વેષ કર્યો તો જુઓ રહેવા ન દીધું એ માણસનું એક નામ ઘરમાં રહેવા દીધું નહીં.

જુઓને, આ રાજાને મારી નાંખેને કેટલાક, એમ માને છે કે અમે આ રશિયાનું આમ કરી નાંખ્યું આ બધા વર્તમાનમાં એમ ઇચ્છાથી અમે બધાને રાજાને ઉઠાવી નાખ્યા. ફલાણાને આમ કરી નાખ્યું. જોગાનુજોગ બનવાનું હતું. એ પર્યાય ત્યાં તે કાળે થવાની હતી. અજ્ઞાની રાગને નિરર્થક કરીને એમ માને છે કે આ રાગથી આ કામ થયા. ''**ઘણાં પરિણમન....**'' અને તારી ઇચ્છા પ્રમાણે થતા હોય તો તારી તો ઘણી ઇચ્છા હોય છે ઘડીકમાં આમ લાવો, ફલાણુ આમ લાવો, એમ થતા હશે? એ તો જગતના પદાર્થો એના પરિણમનના ક્રમ પ્રમાણે થવા યોગ્ય બદલવાના નિયમનો એક સમય ત્રણ કાળમાં વ્યવસ્થિતમાં બદલતો નથી. જ્ઞાતા દૃષ્ટાનો સ્વભાવ ચૂકી રાગ દ્વેષને કારણે ઇષ્ટ-અનિષ્ટ માનીને નિરર્થક કષાય કરે છે. માટે એને મિથ્યાચારિત્ર કહે છે. કહો સમજાણું કાંઇ?

''**ઘણાં પરિણમન તો પોતાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ થતાં જોઇએ....**'' દીકરાને કહે, જરા આટલું કરજે પહેલી વાર, બાપા પણ મારે રજા નથી હોં! દાક્તર કે લોયર શું કરે? હેં? ઇચ્છા વિરુદ્ધ ઘણું થતું દેખે છે. દીકરો માને નહિ પણ બે દી' તો રહે. તો કહે ના બાપા તમે કહો છો પણ મારે વેકેશન રજા છે ને બધા સગાવહાલાને મળવા જાવું છે. એની ઇચ્છા પ્રમાણે દીકરોય પરિણમતો નથી. ઇચ્છા પ્રમાણે દીકરીય પરિણમતી નથી. શરીર પરિણમતું નથી, પુસ્તક આવતું નથી, પુસ્તક જાતું નથી. મકાન ઇચ્છા પ્રમાણે થાતા નથી. એમ હશે? હેં? નેમચંદભાઇ! આગમનું વાંચન તો ઘણું કરવા માંડયા સવાર-સાંજ પાટે. એ પર્યાય જે સમયે જે કાળે પ્રકારે થવાની હોય એ કોઇ ફેરફાર કરવા સમર્થ છે નહિ, પણ અજ્ઞાનીને શ્રદ્ધા બેસતી નથી. મિથ્યાદૃષ્ટિ બીજું બધું કરે દયા, દાન, વ્રત પરિણામ પણ વાસ્તવિક તત્ત્વનો સ્વભાવ શું છે, તેનો નિર્ણય કરવા એ નવરો થતો નથી. ત્યાં સુધી એને કિંચિત્ પણ ધર્મ થતો નથી.

''**ઘણાં પરિણામનો તો પોતાની ઇચ્છા વિરુદ્ધ જ થતાં જોઇએ છીએ....**'' ઇચ્છા વિરુદ્ધ 'જ' શબ્દ છેહેં! દીકરા ભણે, ન ભણે. શરીર નિરોગી રહે ન રહે, આહાર - પાણી મળે ન મળે. સમજાય છે? એ બધું ઇચ્છા પ્રમાણે થતું નથી. છતાં અજ્ઞાની પોતાના

ક્લેશથી, કષાયથી એમ માને છે કે અમારાથી આ થયું અને અમારાથી આ બગડ્યું. ''**માટે નિશ્ચય થાય છે કે પોતાનો કર્યો કોઈપણ પદાર્થનો સદ્‌ભાવ....**'' પોતાનો કર્યો કોઈપણ બીજા પદાર્થની હૈયાતિ કે એનો સ્વભાવ ''**થતો નથી....**'' કોઈપણ ચીજનો એક રજકણ, અહીંયા રાખું કે અભાવ કરું એ આત્માના અધિકારની વાત નથી. છતાં અજ્ઞાની... તો ''**નથી તો કષાયભાવ કરવાથી શું વળે ?....**'' લ્યો કોઈ પદાર્થ તારા ઈચ્છા પ્રમાણે તો થતો નથી તારા દ્વેષ પ્રમાણે પણ થતો નથી. સરેરામજી ! હોતા હૈ ? શરીર બીજા હોતા હૈ. શરીરમેં ભી ઉસકી જો પર્યાય હોગી ઓ.... હોગી. તે ફેરવવા ઈન્દ્ર, નરેન્દ્ર, જિનેન્દ્ર કોઈ ફેરવવા સમર્થ છે નહિ. ''**તો કષાયભાવ કરવાથી શું વળે ?....**'' મફતનો હેરાન થાય. માણસ કહે ભઈ, કાંઈ નથી મફતનું કા થા ? તારાથી કાંઈ થાય અને મફતનો મળો છો ? પણ રાગ દ્વેષ કર્યા વિના અજ્ઞાની રહેતો નથી અને પરનું કાર્ય તો એને આધીન થાતું નથી. કેવળ પોતે જ દુઃખી થાય બળતરા.... બળતરા થાય.

અરેરે ! આ ઈચ્છા કરી, થયું નહિ. આ છોકરાઓએ માન્યું નહિ, બાયડીએ માન્યું નહિ. આ ઘરમાં ન માની એ બહારમાં મારી આબરૂ શું કામની ? બહારમાં મોઢું મારે શું બતાવવું પાંચ હજાર માણસમાં ? તો વળી કોઈ કહે કે તારા ઘરમાં તો ઠેકાણું નથી તો બહારમાં શું લઈને આવ્યો ? ઈચ્છા મફતનો કરે ઘરના માણસને સમજાવવાની, બરાબર હશે સુમનભાઈ આ ? છોકરા બરાબર હાલે છે એ ઈચ્છા પ્રમાણે હાલતા હશે કે નહિ ? ''**જેમ કોઈ વિવાહ આદિ કાર્યમાં જેનું કહ્યું કાંઈ થતું ન હોય....**'' નથી કહેતા આ વરની ફોઈ હું એમ જાનમાં કોઈ જાણે નહિ ને વરની ફોઈ હું. કોઈ પૂછે નહિ તોય ડબડબ દોઢ ડાહી થયા કરે અંદરમાં ઓલી બાઈ, આનું કરજો, આનું કરજો. પણ કોણ પૂછે છે તને ? અરે પણ એમ છોકરાઓ કાર્યમાં કોઈ પૂછે નહિ પણ માળો દોઢડાહ્યો થયા કરે.

''**વિવાહ આદિ....**'' આદિ શબ્દે કારજમાં, દાગીના લાવવામાં, લૂગડા લાવવામાં, મકાન કેટલી કિંમતનું કરવું, કેમાં કેટલા કાળમાં આપણે કોનું કરવું છે એમ વિચાર ચાલતો હોય તેમાં... ''**વિવાહ આદિ કાર્યમાં જેનું કહ્યું કાંઈ થતું ન હોય છતાં પોતે કર્તા બની કષાય કરે....**'' અને મફતનો કર્તા બનીને વિકાર રાગદ્વેષ કરે છે. પણ હું કહું છું તો મારી તો સલાહ લ્યો, મારી તો સલાહ લો પણ કોણ તને પૂછે છે ? પણ મારી સલાહ નહિ ? ઘરના વહેવારમાં, નથી જતાં બેંકમાં જાઓ. પણ માને અજ્ઞાની મારી સલાહ વિના હાલે નહિ. ''**પોતે કર્તા બની કષાય કરે....**'' ઘરનો મોઢા આગળ માણસ થઈ પણ પોતે દુઃખી થાય એમાં બીજો કોણ દુઃખી થાય ? બીજો કોઈ દુઃખી થાય નહીં તેમ અહીં પણ

સમજવું. એમ કષાય કરતો જે થવાનું હશે તે થાશે. તું દુ:ખી થઈશ રાગદ્વેષ કરીને બાકી કાંઈ છે (નહિ). આ વાતનો નિર્ણય અજ્ઞાની કરતા નથી અને એકલી કષાય મંદની ક્રિયામાં ભ્રમ માનીને સ્વભાવની સૂઝ પડતી નથી.

હવે સ્વભાવની સૂઝ પડતી નથી અને નિરર્થક રાગદ્વેષ કેમ થાય છે તેનું જ્ઞાન થાતું નથી. એનું ય જ્ઞાન થાતું નથી રાગદ્વેષ નિરર્થકનું અને સ્વભાવ કેવો છે એનું પણ જ્ઞાન કરતો નથી. નિરર્થક રાગદ્વેષ કરીને હેરાન થાય છે. ''**માટે કષાયભાવ કરવો એ 'જેમ જળને વલોવવું કાંઈ કાર્યકારી નથી....**'' એવો છે. પાણીને વલોવતા માખણ નીકળે (નહિ) પાણીને વલોવતા હાથ ચીકણા ન થાય. ચીકણા થાય? એમ રાગ અને દ્વેષ કરે એમાં જગતના કોઈ પદાર્થના કાર્ય ન થાય. પાણીને વલોવતા હાથ લેશ ચીકણો થાય તો અહીંયા રાગદ્વેષને કારણે જગતના પદાર્થનું કાર્ય થાય. ત્રણકાળમાં...... પરની દયા પાળી દઉં. પરમાં આ કરી દઉં. ત્રણકાળમાં કરી શકે નહિ. તારી ઈચ્છાને લઈને પરની દયા પળે નહિ, તારા દ્વેષને લઈને પરથી... પરથી શરીરથી વિયોગ થાય નહિ. મફતનો પાણી વલોવવા જેવું કરે છે. પાણી વલોવતા હશે આ બધાય? હા. હેં? બાબુભાઈ! પાણી વલોવતા સમજે?

''**જેમ જળનું વલોવવું કાંઈ કાર્યકારી નથી....**'' વલોવવું સમજતે હૈ ને? પાણીમાં વલોણા કરના, હા! ''**એવો છે તેથી એ કષાયોની પ્રવૃત્તિને મિથ્યાચારિત્ર કહીએ છીએ લ્યો. તેથી મિથ્યા ચારિત્ર કહીએ છીએ....**'' હો. આમ રાગ દ્વેષ જ્ઞાનીને થાય એ તો પ્રયોજનથી થાય. પ્રયોજન શું? વિષયની આસક્તિ સ્વભાવમાં ભાન હોવા છતાં નબળાઈને લઈને થાય છે. એ પરના કાર્ય કરવા માટે જ્ઞાનીને રાગદ્વેષની ઈચ્છા થતી નથી. ''**તથા કષાયભાવ થાય છે એ પદાર્થોને....**'' જુઓ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ અજ્ઞાનીને થાય છે ''**એ પદાર્થોને ઈષ્ટ - અનિષ્ટ માનવાથી થાય છે....**'' ભાઈ! અજ્ઞાનીની અહીં વાત કરી છે. એ કષાયભાવ થાય ઓલો કષાયભાવ થાય ઈ તો કાર્ય એ વખતે ઈ કાળમાં એ ગુણનું હોય છે એવું જ્ઞાની જાણે છે. ચારિત્રમોહના ચારિત્રની સ્થિરતા આત્મામાં ન હોય ત્યારે તે કાળે ચારિત્રગુણની વિપરીતરૂપી રાગ દ્વેષ ઈચ્છા આદિનું પરિણમન તે તે કાળે હોય, જેને થાય એ નિરર્થક નથી.

ભાઈ! નિરર્થક નથી. કેમ કે તે કાળે તે રાગ સ્વભાવમાં સ્થિરતા નથી માટે થાય છે પણ એ રાગથી કોઈ વિષયમાં સુખ માની લે છે કે દ્વેષથી દુશ્મનનું બૂરું થાય એમ માને છે એમ જ્ઞાનીને હોતું નથી. સમજાણું કાંઈ? અજ્ઞાની તો ''**કષાયભાવ થાય તે પદાર્થોને ઈષ્ટ - અનિષ્ટ માનવાથી થાય છે....**'' આ અનુકૂળ છે. આ ઈષ્ટ છે . આ મને અનિષ્ટ છે.

આ મને વહાલો છે. આ મને દવલો છે. સમજાય છે? આ મારા અંગત માણસો છે. આ વિરોધપક્ષના માણસો છે. હા, જેટલા વિરોધ બોલનારા ઇ પક્ષનો માણસ આવવા દે, એમ કરીને રાગ દ્વેષ કરે લે અને આ મારા અંગત માણસો અમારા અનુકૂળની ટુકડી છે ને મંડળની હા, એમાંનો આ માણસ લાગે છે, એમ કરીને, રાગ કરીને તેને અનુકૂળ રાખવા માગે અને દ્વેષ કરીને પ્રતિકૂળને દૂર કરવા માંગે. એ મિથ્યાચારિત્ર અને મિથ્યા રાગદ્વેષ અજ્ઞાનભાવ છે. ''**એ ઈષ્ટ-અનિષ્ટપણું માનવું મિથ્યા છે....**''

લ્યો, પર વસ્તુમાં આ મને પ્રિયકર છે, હિતકર છે, સ્નેહકર છે, અનુકૂળ છે, ઈષ્ટ છે એ માનવું એ મિથ્યા છે, એમ પરવસ્તુમાં પર પ્રિયકર છે, અહિતકર છે, અપ્રિયકર છે, અનિષ્ટ છે એમ માનવું પણ મિથ્યા છે. નથી માનતા માણસ? કે તેં આવીને આ અમારું બગડયું, મારી આબરૂ હતી, અમે મોટા હતા, અમારી અધિકાઇ હતી, અમે જાણપણાવાળા હતા. આ તારા આવવાથી બધું અમારું માન જાય છે. જેઠાભાઇ! એમ માણસ એ વાતું કરતા લ્યો ને ત્યારે વાતું કરતા લોકો હોં આ ભાઇબંધ તો એવો થઇ ગ્યોને! દોલત! અહીંયા તારા આવવાથી અમારું બધું માનપાન વયું જાય છે. જુઓ અમે વાતું કરતા તો અમારી મોટપ રહેતી, હવે તું આવા ડહાપણ કરીને મફતનો બેઠો હોય છે. વાહ! પણ તું આ જીવ છતાં રાગદ્વેષ મિથ્યા કરે એનું તો કર.

''**કોઇ વસ્તુ ઈષ્ટ - અનિષ્ટ છે નહીં....**'' એ તો જ્ઞેય છે એ તો એને કારણે આવે ને જાય છે એ કાંઇ તારે કારણે આવતા નથી. ''**ઈષ્ટ-અનિષ્ટપણું માનવું મિથ્યા છે....**'' આહાહા! જુઓને રાજા પણ અનુકૂળ ન હોયને ત્યારે ઓલા દિવાનને પ્રતિકૂળ લાગે. દિવાન અનુકૂળ ન હોય તો ઓલા રાજાને એમ કે મારું માન આનું વધી ગયું અને હવે કાઢવો શી રીતે આ એમ થઇ પડે લ્યો, સમજાય છે? એકબીજાને અંદર વિચાર એવો આવે કે મારું કામ જાણી ગ્યો અને અંદરથી બળતા હોય. મારું રાજ તો કાંઇ મારો હુકમ તો ગણતરીનો નથી. એમ આચાર્ય ને ઉપાધ્યાય, સાધુ નામ ધરાવનારા એ પણ માંહોમાંહે એમ બળતા હોય, સમજાય છે? બળતા હોય અંદરમાં. અરે! આચાર્ય સાચા જુઓ, આ તો ખોટાની વાત હાલે છે. સાચા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, મુનિ, જ્ઞાનીમાં આવું હોતું નથી. અરે! આ તો મોટો સમ્રાટ થઇ ગયો આ અને હું તો નાનો રહી ગ્યો? આ બધા સાધુઓનો ગુણ પ્રભાવ વધી ગયો અને પચ્ચીસ - પચાસ શિષ્ય થઇ ગયા, મારા શિષ્ય એકેય... મફતનો મૂંઢ મિથ્યાદષ્ટિ રાગદ્વેષને કરીને હેરાન થાય છે. ધર્મ શું છે એની કાંઇ ખબર નથી. ''**કારણકે કોઈપણ પદાર્થ ઈષ્ટ - અનિષ્ટરૂપ છે નહીં....**''

આ જગતમાં ત્રણલોકના નાથ પણ આત્માને ઈષ્ટ નથી. એમ હશે ? સર્વજ્ઞ ભગવાન પણ આત્માને માટે ઈષ્ટ નથી. પરમેષ્ઠી કહેવાય છે ને ? પરમ ઈષ્ટ કહેવાય છે ને ? એ શુભરાગ આવે તેમાં નિમિત્ત થાય છે માટે કહેવાય છે. ખરેખર એ પદાર્થ પરમેષ્ઠી એના છે, આત્માને ઈષ્ટ નથી. આત્માનો સ્વભાવ તે ઈષ્ટ છે અને નિર્વિકારી પર્યાય તે ઈષ્ટ છે અને વિકારી પર્યાય તે અનિષ્ટ છે. ખરેખર તો તે પણ જ્ઞાતાનું જ્ઞેય છે. કહો સમજાણું કાંઈ ? ''**કારણકે કોઈપણ પદાર્થ આ જગતમાં ઈષ્ટ-અનિષ્ટરૂપ છે નહીં....**'' પોતાના આત્માને ઈષ્ટ માનવો અને પરને અનિષ્ટ માનવો એ પણ મિથ્યા છે. સમજાય છે કાંઈ ? તે કેવી રીતે અહીં કહીએ છીએ.

''ઈષ્ટ - અનિષ્ટની મિથ્યા કલ્પના''

''**જે પોતાને સુખદાયક ઉપકારી હોય તેને ઈષ્ટ કહીએ છીએ....**'' સુખદાયક, ઉપકારી. લ્યો કહે છે કે ઉપકાર બુપકાર કોઈ છે નહિ. મફતનો માનીને... ભારે વાત ભાઈ ! જેને જે પોતાને સુખનો દાયક નિમિત્ત હોય તેને ઉપકારી હોય તેને ઈષ્ટ કહીએ છીએ. ''**તથાપિ પોતાને દુ:ખદાયક....**'' દુ:ખનો દાતાર નિમિત્ત અને ''**અનુપકારી હોય તેને અનિષ્ટ કહીએ છીએ. હવે લોકમાં સર્વ પદાર્થો તો પોતપોતાના સ્વભાવના કર્તા છે....**'' લ્યો. આ કેવળજ્ઞાની ભગવાન પણ એની પર્યાયના કર્તા છે. કાંઈ તારી પર્યાયના કર્તા નથી. કહો સમજાણું કાંઈ ? શત્રુનો આત્મા પણ એની પર્યાયનો કર્તા, કાંઈ તારી પર્યાયનો કર્તા નથી. સમજાણું ? ''**લોકમાં સર્વ પદાર્થો તો પોતપોતાના સ્વભાવના કર્તા છે. કોઈ કોઈને સુખદાયક, દુ:ખદાયક કે અનુપકારી કે ઉપકારી નથી....**'' દેખો.

જુઓ ભગવાન ઉપકારક છે એ તો રાગ પોતાને જ્ઞાતા-દૃષ્ટામાં રહેવા છતાં અસ્થિરતા થાય છે એથી રાગ જ્યારે એને કાળે આવે ત્યારે નિમિત્ત ઉપર લક્ષ જતાં એ ઉપકારી છે એમ આરોપ અપાય છે. ખરેખર તો કોઈ ઉપકારી-અણઉપકારી છે જ નહીં. એ પદાર્થ ઉપકારી નથી. એ તો રાગ આવતા આરોપ અપાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? પણ અનારોપના ભાન વિના આરોપે શેનો ? હું જાણનાર જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છું. મારા ચિદાનંદ સ્વભાવમાં મારી પોતાની પર્યાય પોતાના સ્વભાવ તરફ જે વળી જ્ઞાનની અને બાકી રહેલીનો રાગ આદિનો પણ હું જાણનાર-દેખનાર છું. આવો સ્વભાવ વસ્તુનો છે. એ સિવાય વિપરીત માને છે એથી કહે છે કે કોઈ પદાર્થ કોઈના કર્તા તો નથી કે તને કોઈ ભગવાન આપી દે. આપી દે એવું છે ? શાસ્ત્ર આપી દે ? સમયસાર પુસ્તક કાંઈ આપે ? એક જ વસ્તુ કારણ છે. જ્ઞાયક ચૈતન્ય સ્વભાવ છે. એ તો જાણે છે અને જાણનારને ગમે તે કાળે જે રાગ આવે તે

રાગને લાવવોય નથી, એ રાગને ઘટાડવોય નથી, તે રાગને ટાળવોય નથી, એ તો જ્ઞાન સ્વભાવ જાણતાં જે ક્રમસર પર્યાય આવે એને જાણવાનું એ કાર્ય દૂરથી કરે છે. એવા સ્વભાવને જાણ્યા વિના બીજાને ઉપકારી માનવા એ પણ મિથ્યાભાવ છે. બરાબર હશે આ? ભારે વાત ભાઈ!

શાસ્ત્રમાં તો ભાઈ વ્યવહારે તો ઉપકારક છે કે નહિ? આ તો નિશ્ચયની વાત ચાલે છે. તો વ્યવહાર ઉપકારની વ્યાખ્યા કરીને ભેગી. તેં તારા જ્ઞાયક સ્વભાવને, ચિદાનંદ મારો સ્વભાવ છે એવા સ્વભાવને જાણવા પહેલાં પણ શુભરાગના જ્ઞાનમાં સ્થાનમાં દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્રએ કહ્યું, ચિદાનંદ સૂર્ય તારો છે એવા વિકલ્પ અને રાગ વખતનાં જ્ઞાનમાં પણ સ્વભાવ સન્મુખ જવું અને અભેદ થવું તે ઠીક છે એવો જે વિકલ્પ ઉઠયો અને સ્વભાવની રુચિ કરી, ત્યારે પેલા વિકલ્પને અને નિમિત્તને ઉપકાર તરીકે આરોપ અપાય છે. ખરેખર કોઈ પદાર્થ ઉપકારી કે અનુપકારી છે નહિ. એ રાગ આવ્યો એય ઉપકારી નથી. ભાઈ! શું કહ્યું? (શ્રોતા : આરોપ) હા, આરોપ એટલે યથાર્થમાં નહિ.

(શ્રોતા : તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં...) એ તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં એય કહ્યું. એની પર્યાય જ્યારે થાય ત્યારે જે ચીજ આગળ હોય નિમિત્ત, તેને આરોપ અપાય છે. ઉપકાર અનુપકાર શબ્દ બહુ આવે છે એમાં. જીવને મરણ એવમ્ સુખ-દુઃખમાં પુદ્ગલનો ઉપકાર છે. પુદ્ગલ આત્માને સુખમાં ઉપકાર કરતું હશે? દુઃખમાં ઉપકાર કરતું હશે? એ તો તું દુઃખી થવાની પર્યાય કર ત્યારે નિમિત્તને માટે દુઃખમાં ઉપકાર કહ્યો. દુઃખી થવાનો વિકલ્પ કર ત્યારે લાડવાને દુઃખનો ઉપકારી છે નિમિત્ત, વાત કરી. જીવન તો આયુષ્યને કારણે રહે છે તેને પુદ્ગલને નિમિત્ત કહ્યું. આંહી પુદ્ગલને - સંયોગને... એ તો નિમિત્તને કારણે, તારા કાર્ય તો તારે કારણે થવાના ત્યારે આરોપ અપાણો છે.

''**ઉપકારી-અનુપકારી કોઈ પદાર્થ છે નહિ....**'' જુઓ આ વાત આખી. તત્ત્વાર્થસૂત્ર ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્યના શિષ્ય ઉમાસ્વામીએ કરેલું તેમાં પણ કહે છે કે જીવ જીવને ઉપકાર કરે છે લ્યો, એમાં એમ છે ગુરુ શિષ્યને ઉપકાર કરે છે અને શિષ્ય ગુરુને ઉપકાર કરે છે એવો પાઠ છે. એ તો ઉમાસ્વામીનું છે એમાં. આંહી ના પાડે છે. ત્યાં તો નિમિત્તની હૈયાતિનું જ્ઞાન કરાવે છે. જ્ઞાનના ભાન વખતે ગુરુ નિમિત્ત કોણ હતા? સમજાય છે? જીવન વખતે કયા પુદ્ગલો નિમિત્ત હતા? મૃત્યુ વખતે કયા પુદ્ગલ નિમિત્ત હતા? સુખ-દુઃખના વખતે કયા નિમિત્ત હતા એ નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા એ કથન કર્યું છે, પણ ઉપકારી કે અનુપકારી જગતમાં છે નહીં.

(શ્રોતા : સંસાર) હેં? સંસાર? સંસાર અને સ્વભાવ ત્રણકાળમાં તન્મય થયા નથી. ઉદયભાવ સંસાર અને સ્વભાવ પરિણામિક ભાવ, બે એકમેક ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં થયા નથી. શું કહ્યું? જ્ઞાયકપણું સ્વભાવભાવ અને ઉદય સંસારભાવ બે તન્મય ત્રણકાળમાં નથી. જો બે તન્મય હોય તો અંધારું અને સૂર્ય બે એક થઇ જાય, એમ વિકાર અને નિર્વિકાર બે એક થઇ જાય. સ્વભાવ તે સ્વભાવ છે અને વિકાર તે વિકાર, ક્ષણિક સંસાર. એક સમયનો વિકાર સંસાર છે જીવમાં, એ સ્વભાવમાં નથી. સ્વભાવમાં એનો અભાવ છે. સ્વભાવમાં એનો (અભાવ છે). અભાવ સ્વભાવનું ભાન થતાં જે રાગ રહ્યો થોડો તેનો ઇ જ્ઞાતા છે. એનોય જ્ઞાતા કહેવો તે વ્યવહાર છે. સંસારનો જીવ જાણનાર કહેવો એ પણ વ્યવહાર છે. શું કહ્યું સમજાય છે કાંઇ?

(શ્રોતા : ...) હેં? રાગ અને વિકલ્પ જે ઊઠે છે પુણ્ય, પાપ, દયા, દાન એ સંસાર છે. એ સંસારનો જ્ઞાતા છે એમ કહેવું એ વ્યવહાર, ઉપચાર છે. કારણકે તે રાગ છે માટે અહીં જ્ઞાન થાય છે એમ નહિ. એ ઉદય છે માટે અહીં જ્ઞાન થાય છે એમ નહિ. જ્ઞાતાનો સ્વભાવ છે માટે જ્ઞાન થાય, માટે જ્ઞાનને અને જ્ઞાતાને તન્મય એકપણું છે. રાગને અને સંસાર અને એના આત્માને એકપણું નથી. કહો સમજાય છે કાંઇ? તો આવા સ્વભાવની જાણ નથી અને રાગ ને દ્વેષ કરી પરને ઉપકાર માને. ઉપકાર તો તારો સ્વભાવમાં એકાગ્ર થા ત્યારે તારું દ્રવ્ય જ ઉપકારી છે, બીજો કોઇ ઉપકારી છે નહિ. ભારે વાત ભાઇ! આ બધો વ્યવહાર ઉથાપાઇ જશે. એ વ્યવહાર વ્યવહારને કાળે અને વ્યવહારની રીતે રહેશે. આડોઅવળો કરવા જાય તો રહેતો નથી. અજ્ઞાની કલ્પના કરે કે આનું નામ વ્યવહાર અને આનું નામ રાગ ને આ દયા, દાન ને ભક્તિ એ સાધન ને આમ છોડે.

હવે એ એકાર્થ ચૈતન્યમાં એકમેક નથી એને તું સાધન થવાનો, કહો સમજાય છે? એ સાધન હોઇ શકે નહીં. સ્વભાવમાં તો સ્વભાવનું સાધન નામનો એક ગુણ એકમેક છે. જ્ઞાયકમાં એક સાધન નામનો ગુણ તન્મય છે એ સાધન છે. રાગ અને પુણ્ય વિકલ્પ તો નિરર્થક કરીને, પરને ઉપકારી અને અનુપકારી સ્વીકારે છે. ''**સર્વ પદાર્થો તો પોતપોતાના સ્વભાવના કર્તા છે....**'' થઇ રહ્યું લ્યો. આખી દુનિયા એનો પર્યાય ધર્મ, એનું પરિણમન, એના કર્તા ઇ તો એનું દ્રવ્ય છે. તારા પર્યાયમાં ગુણનો પરિણમનનો કર્તા તો ગુણ છે. જ્યારે આ બેનું પરિણમન છે નહિ. ''**કોઇ કોઇને સુઃખદાયક દુઃખદાયક કે ઉપકારી-અનુપકારી નથી....**'' એ બધા ઉમાસ્વામીએ કહેલા કથનો નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવવા આચાર્યનું પ્રયોજન હતું. એ ઉપકારી, ઉપકારી છે એમ પરમાર્થે સિદ્ધ કરવાનું પ્રયોજન નહોતું. ''**સુખદાયક-દુઃખદાયક કે ઉપકારક-અનુપકારક નથી....**'' ઓહોહો!

કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્ર એ પણ અનુપકારી ખરેખર નથી. તેં માન્યા હતા ભાવ માટે એને નિમિત્ત આરોપ અપાણો. શ્રીમદ્‌માં એમ કહેવાય છે ભાઇ કે કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્રને આત્માના પ્રત્યક્ષ ઘાતક જાણ્યા વિના તારું જ્ઞાન સાચું થશે નહિ. આ તો પ્રત્યક્ષ ઘાતક, પછી કથનશૈલી તો જેમ આવવાની હોય એમ આવે, પણ ઇ પરમાર્થ શું છે એમ એને જાણવું જોઇએ. કહો સમજાણું કાંઇ ? આંહી કહે છે કે કોઇ પદાર્થ આત્મા સિવાય અનુપકારી કોઇ ચીજ જ નથી. અનુપકારી કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્ર પણ અનુપકારી નથી. સુદેવ, સુગુરુ, સુશાસ્ત્ર પરમાર્થે ઉપકારી નથી. છતાં વ્યવહારના ગ્રંથમાં એવું આવે, અહો ધર્માત્મા! જેનાથી ઉપકાર થયો તેને ઉપકારને જો ઓળવે, આવ્યું નો'તું ભાઇ આમાં ? સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકામાં નો'તું આવ્યું! મહાઘાતકી, મહાપાપી, મિથ્યાદૃષ્ટિ સંસારી છે. લ્યો, હમણાં આવ્યું'તુંને સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકામાં કે જેનાથી જ્ઞાન થયું, જે નિમિત્તે જ્ઞાન થયું એને જો ઓળવે મહાપાપી, ઘાતકી, ગુરુને ઓળવનારો મિથ્યાદૃષ્ટિ સંસારી છે.

વાહ! આંહી કહે કોઇ ઉપકારી નથી. દલીચંદભાઇ, છે ? નિન્હવ છે. જ્યારે એના સ્વભાવનું યથાર્થ જ્ઞાન થયું તેમાં નિમિત્ત કોણ, એનો જે એને એ જાતનો વિકલ્પનો તે કાળ ઉપકારનો અથવા વિનયનો આવ્યા વિના રહે નહિ ઉપચારથી. ખરેખર એ ઉપકાર પરને માને તો એ ઉપકારેય નથી અને પોતે સમજ્યો પણ નથી. કહો સમજાય છે કાંઇ ? બેય વાત. આંહી તો ઉપકાર ઉપકાર ઓલો કહે કે ઉપકાર જેનો ઓળવે ઘાતકી, મહાઘાતકી, પાપી, મિથ્યાદૃષ્ટિ સંસારી છે. લ્યો વળી, ભાઇ આવ્યુ'તું ને આ, સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકામાં તે'દિ કહ્યું'તું , આવ્યુ'તું નહિ ? દૈનિકમાં લખાણું છે. લખાઇ ગયું છે સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકામાં અને અનુભવપ્રકાશમાં ય આવે છે. કહો સમજાણું કાંઇ ? ભાઇ, કઇ અપેક્ષામાં કયા તત્ત્વને કયા રીતે સમજાવે છે તેને સમજવું જોઇએ. સ્વભાવને જાણ્યો ત્યારે એ ભૂમિકામાં યથાર્થ જ્ઞાન થતાં એ કાળે જ્ઞાનનો સ્વપરપ્રકાશક સ્વભાવ છે તો જ્ઞાને સ્વને જાણતાં, તે વખતે રાગ કેવી જાતનો અને આ જ્ઞાનમાં કયું નિમિત્ત થયું એ જ્ઞાનનો સ્વપરપ્રકાશક સિદ્ધ થતાં, એ નિમિત્તનું યથાર્થ જ્ઞાન થયા વિના રહેતું નથી અને વિકલ્પ તે કાળે ઉપકાર તરીકે આવ્યા વિના રહેતો નથી. સમજાય છે કાંઇ ?

પણ પરમાર્થે પરદ્રવ્ય જ ઉપકારી છે અને પરપદાર્થ જ અનુપકારી છે, એમ માને તો તેના રાગ દ્વેષ મિથ્યા થાય, તે ઇચ્છા, ઓલી ઇચ્છા તો સાર્થક થઇ ભાઇ. વિનયની થઇ. વિનયની ઇ જાતના સ્વપરજ્ઞાનમાં સ્વપર સામર્થ્ય તો એ વખતે જ્ઞાન જાણતાં પર કયું હતું. આ જ નિમિત્ત હતું, આ જ પુસ્તક હતું, આ વાણી હતી. અને આના જ શબ્દો નિમિત્ત

હતા. એ તો જ્ઞાનનો વિવેક થયો. એને તે કાળે તે સાધકદશા છે માટે રાગમાં, ઉપકારને આવ્યા વિના રહે નહિ. હેં? (શ્રોતા : ...) હા, અધૂરો છે માટે આવે છે એ ચીજ ઉપકારી છે માટે આવે છે એમ નહીં. એ ચીજ ઉપકારી છે માટે... માટે નહિ. પોતાના રાગને કાળે તે જાતનાં જ્ઞાનના સ્વપરપ્રકાશના સામર્થ્યમાં તે નિમિત્ત જણાણું. એના પ્રત્યેનો રાગનો કાળ છે માટે નિમિત્તને કારણે પણ નહિ એ રાગ આવ્યા વિના રહે નહિ છતાં (શ્રોતા :...) હેં? છતાં એને ઉપચાર કહે છે તે ખરેખરનો ઉપચાર નથી. કહો સમજાય છે કાંઇ? ઓહોહો!

''**કોઇ કોઇને સુખદાયક કે દુઃખદાયક કે ઉપકાર - અનુપકારી નથી....**'' ઓહોહો! ગાણા ગાયા, આચાર્ય મુનિઓએ ગોમ્મટસારમાં નહિ? નેમીચંદ સિદ્ધાંત ચક્રવર્તી. અહો ગુરુ તારા ચરણકમળના પ્રસાદે ભવસંસાર તરી ગયો હું. તારા ચરણકમળના પ્રસાદે સંસારથી પાર પામી ગયો. આંહી કહે છે કે ઉપકારક કો'કને માનવા એ મિથ્યાત્વ છે. બેનો મેળ શી રીતે આ કહ્યું ને? મેળ કહ્યો (શ્રોતા : ...) હેં? એ વિનય.... વિનય... વિનય... વિનય... વિનય છે. નિશ્ચયથી વિનય તો સ્વભાવનો કરે છે. નિશ્ચયથી વિનય સ્વભાવનો કરે અને સાધક છે અને બાધકપણું પડયું છે. એટલે રાગ એ ગુરુનો વિનય એને આવ્યા વિના રહેતો નથી. નહિતર એ નિન્હવ અને મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે. આંહી ખરેખર પરને ઉપકારક માની લે તો પણ તે મિથ્યાચારિત્ર અને મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે.

''**માત્ર આ જીવ પોતાના પરિણામોમાં તેમને સુખદાયક અને ઉપકારી જાણી....**'' પરિણામોમાં હો, ઓલા પદાર્થ નથી. પદાર્થ કાંઇ સુખદાયક નથી અને દુઃખદાયકેય નથી. અહો! જ્યાં સુખનું નિમિત્ત થાય ને કલ્પના તો પોતે કરે આહાહા! છોકરાઓ.... દીકરાને દેખીને મને આમ હૈયામાં હૈયું મારું ઠરે છે હોં આહાહા! બાપુજી... બાપુજી કરે ત્યાં આમ હૈયુ ઠરે મૂંઢ છો માળા! એ રાગ તને આવ્યો છે. રાગથી તને મીઠાશ લાગે છે. એ તો છે તે છે. દુશ્મન જાણે આ... એક તો જાણે જાણતો હોય કે મારો આ વિરોધી છે એમાં કાંઇક ને પ્રતિકૂળતા આવે, હાય હાય! આ શું કરશે? આવા દુશ્મનો આઘે સારા એમ નથી કહેતા? આઘે સારા નજરે નહિ સારા. નજરે નહિ સારા તે જ્ઞાનને વાંધો આવે છે કાંઇ જ્ઞાનમાં? એ જ્ઞેય જાણવામાં? સમજાણું? પણ અજ્ઞાનીને ઇ વસ્તુ દુઃખદાયક છે એમ માનીને જે દ્વેષ થાય છે એ પોતે દુઃખી થાય છે એમાં પરમાં કાંઇ થતું નથી.

''**પોતાના પરિણામોમાં તેમને....**'' પોતાના પરિણામોમાં હોં, ''**સુખદાયક ઉપકારી જાણી ઇષ્ટરૂપ માને છે. પોતાના પરિણામમાં એ સુખદાયક માની અને ઉપકારી જાણી એ ઇષ્ટરૂપ માને છે અથવા દુઃખદાયક....**'' પોતાના પરિણામમાં, ''**પરને દુઃખદાયક**

અને અનુપકારી જાણી અનિષ્ટરૂપ માને છે....'' જુઓ દૃષ્ટાંત આપે છે. કોઇ ચીજ કંઇ ઈષ્ટ અનિષ્ટ છે નહિ. ''**એક જ પદાર્થ કોઇને ઈષ્ટરૂપ લાગે છે ત્યારે કોઇને અનિષ્ટરૂપ લાગે છે....''** એનો ઇ પદાર્થ કોઇને ઈષ્ટ લાગે અને ઇનો ઇ પદાર્થ અનિષ્ટ લાગે. પદાર્થમાં ઈષ્ટ - અનિષ્ટતા હોય તો બે ભંગ પડે નહિ. પદાર્થમાં જ્ઞેયતા છે, પ્રમેયતા છે કે જે પ્રમાણનું પ્રમેય થાય. જ્ઞાનનું જ્ઞેય નિમિત્તતા તો જ્ઞેયની છે. ઈષ્ટ - અનિષ્ટની નિમિત્તતા જ્ઞેયમાં નથી ભાઇ! પ્રમેય જ્ઞેયમાં પ્રમાણમાં પ્રમેય થાય છે તે નિમિત્તતા છે. પણ પ્રમાણમાં અથવા જ્ઞાનમાં તે તે અનિષ્ટ - ઈષ્ટ થાય એવો એનામાં નિમિત્તતા પણ નથી. એ તો પોતે ઊભો કરે છે. શું કહ્યું સમજાણું કાંઇ?

કેવળજ્ઞાન થતાં લોકાલોક જ્ઞેય છે એ નિમિત્ત બરાબર, પણ જ્ઞાન નૈમિત્તિક થતાં હો, નૈમિત્તિક થયું એટલે જ્ઞેય નિમિત્ત છે. નિમિત્તમાં કોઇ ભંગ પડતો નથી, નિમિત્તપણું જ્ઞાનમાં જ્ઞેયનું અને પોતાના જ્ઞાનમાં પણ પોતાના જ્ઞેયનું નિમિત્તપણું છે. પણ કોઇ પદાર્થ સુખ - દુઃખરૂપ, અનિષ્ટ - ઈષ્ટમાં નિમિત્ત થાય એ નિમિત્તતા એનામાં નથી. પણ પોતાના પરિણામમાં એ પદાર્થ જેને ઈષ્ટ કલ્પે તેને નિમિત્તમાં ઈષ્ટ નો આરોપ આપે. અનિષ્ટ કલ્પે તેને અનિષ્ટનો આરોપ આપે. ઇ પદાર્થમાં ઈષ્ટ - અનિષ્ટતા પદાર્થમાં નથી. ઇ પદાર્થ જ્ઞેય છે. એ પદાર્થ જ્ઞાનીને જ્ઞેયરૂપે થાય છે. સમકિતથી માંડીને કેવળજ્ઞાન. બધા જ્ઞાનમાં પદાર્થ જ્ઞેયરૂપે એકધારા વહે છે એ તો વસ્તુનો સ્વભાવ છે. જ્ઞાન... (શ્રોતા : ...) હેં? હાં પણ છતાં તે ઈષ્ટ - અનિષ્ટ તો છે જ નહિ. ઈષ્ટ - અનિષ્ટ છે નહિ પછી આરોપે જ્ઞાની કહે એ જુદી વસ્તુ છે. અજ્ઞાની તો તે ઈષ્ટ - અનિષ્ટ પદાર્થને જ માની બેઠો રહે છે. બધું લક્ષ... વસ્તુ જ એ રીતે થઇ પડી.

''**જુઓ એક જ પદાર્થ કોઇને ઈષ્ટરૂપ લાગે છે ત્યારે કોઇને અનિષ્ટરૂપ લાગે....''** આ તો દાખલો બીજો છે પણ વાણી સર્વજ્ઞની લ્યો ભાઇ! સમયસાર લ્યો એ આ કેટલા દિવસ આહાહા! આ સમયસાર નીકળ્યે ભારે જગતમાં અમારા માન ગ્યા, આબરૂ ગઇ લ્યો, વસ્તુ તો ઇ ની ઇ છે. સંતાડી દયો, સમજ્યાને! ભંડારમાં મૂકી દો, એવા સમયસાર વંચાય નહિ અત્યારે. જુઓ એને સમયસાર તો જ્ઞેય છે જ્ઞાનનું, પણ એનામાં એમ થ્યું કે માળું આ કરતાં અમારી આબરૂ રહી નહિ, અમારા ભણતરમાં પાણી વળે છે. જગત અમને માન આપતું નથી અને આ સમયસારમાં બધું માન વયું જાય છે. એ સમયસાર તો સમયસાર છે. શાસ્ત્ર તો... અરે! શાસ્ત્ર જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે પણ અજ્ઞાની એને અનિષ્ટ માની અને દ્વેષ પોતાના પરિણામમાં કરે છે. એને જે ઈષ્ટ લાગે અજ્ઞાની રાગથી આરોપ.... રાગથી ખરેખર માને છે. આરોપથી માને તો ખરેખર પાછી વાત રહી ગઇ છે. સમજાણું?

શાસ્ત્ર એ નિમિત્ત છે જ્ઞાનમાં, ભગવાનની પ્રતિમા એ નિમિત્ત છે ભક્તિમાં, એ તો પોતાને તે કાળમાં, રાગ પોતાને કારણે થયો તેમાં એ નિમિત્ત થયું, એટલે ખરેખર ઇ પદાર્થ ઇષ્ટ - અનિષ્ટ થયો નહિ. સમજાણું કાંઇ ? અને એમ કોઇ કહે કે ભઇ, આ સમયસાર લ્યો તો એમાં આત્મા માટે નક્કી સમયસારમાં બીજા ગ્રંથો કરતાં પ્રિયતા જ છે. ખરેખર પ્રિયતા છે એમ વાત છે નહિ. એ તો જગતની પરમાણુની પર્યાય છે. એ પર્યાયમાં કાંઇ ફેર છે નહિ ત્યારે પોતાના પર્યાયમાં જ્યારે એ જાતનું જ્ઞાન થવાનું છે એવું નિમિત્ત સામે હોય છે. એ નિમિત્તને કારણે પર્યાય પલટી નથી અને પર્યાયને કારણે નિમિત્ત આવ્યું નથી અને પર્યાય પલટી માટે એ નિમિત્ત ઇષ્ટ છે એમ પણ છે નહિ. કહો દલીચંદભાઇ ! હેય - ઉપાદેય, આ વિકાર હેય ને સ્વભાવ ઉપાદેય. કીધુંને પહેલું ઇષ્ટ - અનિષ્ટનું. વિભાવ હેય, સ્વભાવ ઉપાદેય એ પણ અમુક ભૂમિકામાં. પરમાર્થે જીવ તો એકલો જ્ઞાતા - દૃષ્ટા છે. એમાં હેય - ઉપાદેય બધું આવી જાય છે. રાગ પણ જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે કહો, એ જ્ઞેય છે પણ છૂટી જાય માટે હેય કહ્યું છે બાકી તો ખરેખર એ જ્ઞેય છે. સમજાણું કાંઇ ? પણ જ્ઞાન સમ્યક્ થતાં નિમિત્ત કેવું છે એનું એને જ્ઞાન થાય છતાં ઇષ્ટ - અનિષ્ટની કલ્પના સમ્યગ્જ્ઞાનમાં હોતી નથી. મિથ્યાજ્ઞાન તો ઇષ્ટ - અનિષ્ટ પરને કલ્પીને કલ્પના કરે માટે મિથ્યાચારિત્ર કહેવામાં આવે છે.

હવે આંહી તો દાખલો આપ્યો છે સાધારણ હોં.... ''**જેમ જેને વસ્ત્ર ન મળતું હોય તેને ઘટ વસ્ત્ર ઇષ્ટરૂપ લાગે....**'' વસ્ત્ર જ નહોતું અને મળ્યું ગરીબ માણસને, જાડું આપો જાડું ચાર કેવાની કહેવાય છે ? ચાર તારી પછેડી જાડી, કહો ખાદીકી. ગરીબ માણસને આપો તો સારી લાગે લ્યો અને શેઠિયાઓને આપો તો અરે ! માળા આ શું ? ''**વસ્ત્ર ન મળતું હોય તેને ઘટરૂપ ઇષ્ટ લાગે, જેને બારીક વસ્ત્ર મળે તેને અનિષ્ટરૂપ લાગે છે....**'' વસ્ત્ર તો, સમજાય છે ? જેને વસ્ત્ર મળતું હોય તેને ઇષ્ટ લાગે તથા જેને બારીક વસ્ત્ર મળે તેને તો અનિષ્ટરૂપ લાગે. મલમલનો કાપડ મળતા હોય શરબતી એને ત્રણ તારી પછેડી આપે, પછેડી તો ઇ ની ઇ છે. હેં ? ગરીબ માણસને પૈસાવાળાની દીકરી મળે ઇષ્ટ લાગે અને મોટા પૈસાવાળા સામા દેવા જાય, લ્યો તમારે આ દીકરો નથી ! આમ છે ત્યારે ભઇ અમારે પરણવાનો ભાવ નથી પણ તમારે દીકરો - દીકરી નથીને આમ. રાજાને દેવા જાય સામે ભાઇ, રાજા દેવા જાય સામે પાંસઠ વરસનો હોય ને સોળ વરસ દેવા જાય પાંસઠ વરસનો હોય તોય સોળ દેવા જાય તો કહે લ્યો ભઇ મારે હવે ફરીથી પરણવું, હવે જે રહ્યું અને એક છોકરું થાશે તો આ અમારે દીકરીનું ઓલું રહેશે લ્યો.

જ્યારે હતો રાજકોટનો દરબાર હતો ને ઘરડો હતો. ઘરડો પાંસઠ વરસનો નહિ ! ગ્યા’તા આપણે વ્યાખ્યાન વાંચવા ન્યાં ગ્યા’તા, મોટી ઉંમર, બાઇ નાની ઉંમર, પાછી કે એકાદ છોકરું થાય તો પણ પાછળથી બે - પાંચ હજારની આજીવિકા બંધાવી છે. જોજો ઇ અને ઓલા, ઓલા માળાને ન મળતું હોય સાધારણને આમ મળે, પૈસા દીધે મળે, બહુ ખુશી થાય. ઓલાને પૈસા સામા ત્યાં એને દેવા આવે એ ચીજ ઇષ્ટ-અનિષ્ટ નથી. એની કલ્પનાના કાળે એ કલ્પના માળો ઊભો કરે અને આરોપ આપે છે પરમાં કે પર મને સુખદાયક અને દુ:ખદાયક થાય છે. કહો સમજાણું ?

આ તો દાખલો સાધારણ આપ્યો છે હોં વસ્ત્રનો, એમ કોઇપણ ચીજ લ્યો. આમ ઉલટી થઇહોય જ્યારે સરખાઇની અને દુધપાક અને લાડવા ચૂરમાના પડયા હોય, ખાવા માટે કર્યા હોય હો સાડા દસ વાગે કર્યા હોય. જમ્યા દાળ, ભાત, રોટલી, શાક અથવા ઇ લાડવા ચૂરમાના, ઉલટી થઇ એવી ઉલટી થઇ કે છઠ્ઠીનું ધાવણ નીકળી ગ્યું. બાપા પીરસે લાડવા પણ કહે અત્યારે લાડવો ? લાડવો પણ આ ચાર કલાક પહેલાં તો ભૂખ્યો હતો, ઇષ્ટ હતો ક્યાંથી અનિષ્ટ થઇ ગયો ? આંહી તો ભઇ ચૂરણ ખાવાનો મોહ નથી અત્યારે. ચૂરણ... ચૂરણ. આ ચૂરમું તો નહિ પણ ચૂરણ ! હેં ? ચૂરમું તો નહિ પણ ચૂરણ ખાધે ને ચૂરણનો મોહ અત્યારે નથી. ઉલટી થાશે, નાંખીશ ત્યાં ઉલટી થાશે. પેટમાં નહિ રહે કાંઇ. ચૂરણ નાંખીશ તો રહેશે નહિ એમ થાય છે ને ભાઇ. ચૂરણ નાંખી ને ભાઇ ! દવા છે દવા તરીકે જરીક ગમે તે હોય ખાતો નથી. લ્યો, લાગતું’તું ને ઇષ્ટ ! ઘડીકમાં થઇ ગ્યું અનિષ્ટ. તો કલ્પના છે કે નહિ તારી ? કોઇને એમ લાગે સમજાણું ?

‘‘**ભૂંડાદિકને વિષ્ટા....**’’ એ સુખ લાગે. ભૂંડ... ભૂંડ ઓ સૂંવર હોતા હૈ ને સૂંવર. સૂંવરને વિષ્ટા સારી લાગે. વિષ્ટા પાપડી પડી હોય ને નરમ આમ એવી ચાટે માળો કે રાબડી ચાટતો હોય જાણે. ‘‘**વિષ્ટા એને ઇષ્ટ લાગે....**’’ લ્યો ભૂંડાદિકને ‘‘**જ્યારે દેવાદિકને અનિષ્ટરૂપ લાગે....**’’ દેવોને વિષ્ટા ભૂંડી લાગે. મનુષ્યને આમ વિષ્ટા જરી પડી હોય, પાયખાનું આમ ખૂલું હોય તો આમ ઉં ઉં પાયખાનું ઘરમાં રાખ્યું હોય અને ઓલો સુધરેલો સફાઇનો ખાવા બેઠો હોય અને એમાં વળી કોઇ જંગલ જાતો હોય અને એમાં જંગલમાં કાંઇ પવન આવ્યો ઉહં... આ માળો ખાવા ટાણેના... કોણ બેઠું છે આમાં ? હવે તેં પાયખાનું કરાવ્યું છે ને તારા ઘરના માણસ ત્યાં દિશાએ જાય છે, શું થયું પણ તને ? આ મફતનો માનીને કલ્પના, રાગ અને દ્વેષ અને ઇષ્ટ - અનિષ્ટ માની આવું કરે છે. છોકરો જોડે બેઠો હોય રૂપાળો બે વરસનો હવે હાલ હાલ જમવા. એમાં જો એ હંગ્યો એમાં, શું કરે છે ? લ્યો એ

ઘડીકમાં ઈષ્ટ લાગતો હવે ન્યાં જો હંગણ થયું બાળકને અને થાળીમાં ઉડતા હોય છાંટા એના, તો કહે લઇ જા આને. કોણ છે? અરે! લઇ જા આને! બાપુ પણ તમે જ બોલાવ્યો'તો ને ખાવા. ખાવા તો તમે બોલાવ્યો'તો કે હાલ... હાલ... હાલ ખાવા થાળીમાં ભેગો. વળી કહે લઇ જા, ખાવામાં પડયા હાય હાય!

આ એક વરસાદ પંદર દી' મોડો આવ્યો હોતને, ભલે માવઠું થયું હોય, પંદર દી'માં તો ઘરમાં માલ પડયા પછી આવ્યો હોત ને પછી, કલ્પના છે કે નહિ? **મેઘવૃષ્ટિ કોઈને ઈષ્ટરૂપ લાગે છે ત્યારે કોઈને અનિષ્ટરૂપ લાગે....**'' એ વખતે દેડકા, કીડીયું, સર્પના બચ્ચા તણાય પાણીમાં જંગલમાં જુઓ. એનો એ જ વરસાદ એ પાણી નદીમાં જાય તો કહે પાણી તો આવ્યું બે કળશા કહે રેલ છે ચાર ઈંચ આવ્યો'તો રેલ છે એમ ઓલા ગામમાં માણસ માને. અને જંગલમાં જનાવરો ઓલા હરણીયા, દેડકા એ પાણીમાં તણાઇ મરી(જાય), સર્પો એ બિલમાં પાણી ચાલી જાય અને મરે, નથી નીકળતાં બધાં મરેલા નીકળે. એ કોઇને અનિષ્ટ લાગે છે ત્યારે એનો એ વરસાદ બીજાને ધોધમાર કેટલાકને સારો લાગે છે જ્યારે બીજાને ત્યારે આહાહા! એક પા કલાક મોડો આવ્યો હોત ને તો આને હું ઘરમાં લઇ જાત માલને હાય! અરેરે! મોડું થઇ ગયું. બધો માલ બગડી ગયો. આખા વરસની મોસમ બગાડી દીધી મોસમ. આમ કલ્પના કરવી છે.

ચીજ તો ચીજ... આ પર્યાયથી પરિણમતી નથી. તો કહે છે અજ્ઞાનીને પદાર્થ જાણનાર - દેખનાર મારો સ્વભાવ છે એને કારણે તે પરિણમન તેનો કર્તા તે દ્રવ્ય છે એમ માનતો નથી. ''**એમ અન્ય પણ જાણવું....**'' કે દાખલા બે આપ્યા ભાઇ. એ પ્રમાણે બીજું પણ જાણવું. સારો છોકરો થયો હોય એકનો એક અને ધાર્યા પ્રમાણે કામ... તો સારો લાગે. એકનો એક છોકરાને પણ જો ધાર્યા પ્રમાણે ન કામ આપતો હોય અને પોતામાં પોતાને કોઇ એવી આફત આવી પડી અને છોકરો જો વચ્ચે આવતો હોય, મારી નાંખે. છોકરાને મારી નાંખે. સારો કહેતો'તોને તું. પણ ભઇ અમારા લખાણમાં પડયા એમાં આ વિરોધ કરે છે આ. મરે ને મારી નાંખતા બાઇયું છોકરાને મારી નાંખે. દીકરા મારી નાંખે. છોકરાને જુવાન એકના એક દીકરાને. અમે જે ચાલે ચાલીએ, અમારી ચાલમાં અટકાવ... અટકાવ કરે, જીવતા ન રહેવા દઇએ. ધણીને મારી નાંખીએ અને છોકરાને મારી નાંખે. એલા ઈષ્ટ હતું ને? કલ્પના, અજ્ઞાનીની કલ્પના. પોતાની માન્યતાથી રાગ દ્વેષે કલ્પી રાખ્યું છે કે આ મને વહાલું અને આ મને... વસ્તુમાં વહાલા કે દવલાપણું ન આવે. ન્યાં(ત્યાં) ચીતરી નથી રાખ્યું. સમજાય છે? ત્યાં રજીસ્ટર નથી કરી રાખ્યું કે આ ઈષ્ટ - અનિષ્ટ છે. તારી

કલ્પનાએ ઈષ્ટ - અનિષ્ટ ઊભો કર્યો. ઈષ્ટ - અનિષ્ટ એ તારી કલ્પના જ ખોટી છે સમજાય છે? એટલે કહે છે.

''**વળી એ જ પ્રમાણે એક જીવને પણ એક જ પદાર્થ કોઇ કાળે ઈષ્ટરૂપ લાગે....**'' આ તો સામાન્ય વાત કરી. ''**એનો એ પદાર્થ કોઇ જીવને....**'' કોઈ જીવને વાત કરી, આ પહેલી વાત કરી. એ જ પદાર્થ, એક જ પદાર્થ કોઇ કાળે ઈષ્ટ લાગે. આ દાખલો ઈષ્ટનો કર્યો. છોકરો ઇ નો ઇ ઈષ્ટ લાગે ત્યારે કોઇ કાળમાં અનિષ્ટરૂપ લાગે. શિયાળામાં ગરમ લૂગડું સારું લાગે અને ધોમ તડકો ૧૦૭ ડીગ્રી પડે ત્યારે, લ્યો બાપા! આ કોટ ગરમ ઓઢવાનો, અમે બનુસ આપીએ છીએ ઓઢવા. મૂર્ખો લાગે છે માળા. એલા ઉનાળે ના હોય? પણ બાપા તે દી' તો કહેતા શિયાળો હોય તો પણ એ હિમ વર્ષે, અત્યારે? .... સમજાય છે?

''**એક જ કાળમાં કોઈ પદાર્થ ઈષ્ટ લાગે છે ત્યારે કોઈ કાળમાં અનિષ્ટ લાગે છે....**'' સમજાણું? ઇ નો ઇ પદાર્થ. શિયાળામાં ઉના પાણી ધગધગતા તાજા ઉના પાણી નહાવા માટે આપ્યા હોય, સારા લાગે, ઉનાળામાં આપ્યું હોય તો.. ધગધગતું વરાળ વાળું અને બાર વાગ્યે આમ પરસેવાથી રેબઝેબ થઈને એને તડકામાં બેસાડયો હોય તડકામાં પાટલો નાંખીને અને ઉનું ધગધગતું આપ્યું લ્યો. ... લ્યો, એની એ ચીજ જગતનો પર્યાય પરિણમેલો પદાર્થ, એક વખતે ઠીક લાગે ને બીજા વખતે....... ત્યારે કોઈ અનિષ્ટ લાગે. ''**આ જીવ જેને મુખ્યપણે ઈષ્ટરૂપ માને છે એ પણ અનિષ્ટ થતું જોવામાં આવે છે....**'' હવે એક ત્રીજી વાત લીધી જરી નજીકની. બીજા ઈષ્ટ તો ઠીક પણ કહે છે મુખ્યપણે ઈષ્ટરૂપ માને તે પણ અનિષ્ટ થતું જોવામાં આવે છે.

''**જેમ શરીર લ્યો ઈષ્ટ....**'' છે પણ એ તો વહાલું લાગે છે કહે છે. ''**રોગાદિ સહિત થતાં અનિષ્ટ થઈ જાય....**'' એવા શરીર સડે, બગડે, ઈયળુ પડે, બળતરા થાય, હવે શરીર ટાઢી માટી થાય તો સારું. ક્યાંથી આવું ડહાપણ આવ્યું? પહેલા તો કહેતો'તો કે પચાસ - સો વરસ જીવું તો સારું. જ્યાં ઈયળુ પડી, નથી થાતું આ? ઓલા શીતળા નીકળે છે, શીતળા નીકળે, દાણે દાણે ઈયળુ પડે, દાણે દાણે કલ્પનાય કરી નથી. એક બાઈને દાણે દાણે ઈયળુ પડી હતી. જુવાન બાઈ હો, બા! આવા પાપ મેં આ ભવમાં કર્યા નથી આ ક્યાંના આવ્યા? બહેન, સમતા રાખ. એ કોઈ પૂર્વના છે એ મળતાં અનિષ્ટ લાગે. જે શરીર આમ વિષય વખતે, ભોગ વખતે આમ માખણના પિંડા જેવું સારું લાગતું, ઇ જ્યાં દાણા પડયા ઇ આમ તળાઈમાં આમ શરીર જ્યાં કરે ત્યાં આમ ઈયળુનો ઢગલો, આમ કરે ત્યાં

આમ ઢગલો કારણ કે દાણે દાણે ઈયળું પડી, દાણા પડયા, રુંવાટે-રુંવાટે, આને આમ સુંવાળુ દેખી આમ મલકાતો હોય સારું હોય ત્યારે સાબુના ગોટા રૂપિયા - રૂપિયાના ગોટા લઇ અને ઉના પાણી અને એમાં પાછા સુગંધી તેલ નાંખેલા પાણીમાં અને મસળતો હોય, મલકાતો હોય મસળતા વખતે. એ પદાર્થ તારો જે ઈષ્ટ લાગે છે એ જ્યારે દાણે - દાણે ઈયળું પડે, બાપા તને અનિષ્ટ લાગશે. એ પદાર્થ ઈષ્ટ અનિષ્ટ નથી. તારી માન્યતાએ ઈષ્ટ-અનિષ્ટનો આરોપ કરીને મોટો દરવાજો ઊભો કર્યો છે, એમાંથી જાય રાગ-દ્વેષમાં. હવે રાગે ઈષ્ટપણું માન્યું, દ્વેષે અનિષ્ટપણું માન્યું રાગ દ્વેષમાં ધ્યાનમાં રાખ, પણ જ્ઞાન સ્વભાવ આત્મા છું કોઇ ચીજ મને ઈષ્ટ-અનિષ્ટ છે નહિ. એને કાળે પરિણમવાને કાળે પરિણમશે.

જુઓને, ઓલા ઝામર થાય છે, બહુ પીડા નહિ ? બહુ પીડા ઝામરની આમ માથા ફોડે માથા હેં ? અને માથું આમ રૂપાળું હોય ને સરખું હોય ને રાખ્યું હોય તો આમ ઉઘાડું બતાવવા માગે બીજાને ઉઘાડું, તદ્દન માથે કાઢી નાંખીને અને જ્યારે ઝામરવા હોય ને આંખ્યુ ફૂટે, આડો ડાફા મારે કોઇ આમ મારો કહ્યા વગર, એ ઈષ્ટ છે તે અનિષ્ટ થઇ ગયું કલ્પનામાં હોં, પદાર્થમાં તો જે થયું છે તે થયું છે. વાત આમ આહાહા ! આ પીડા ! બીજા રોગ સહ્યા જાય પણ આ ઝામર સહ્યા જાય નહિ. આકરા ઝામર આવે આકરા હો એ તો એવા ઝામર માથું ફાટી જાય એવા ઝામર. સાધારણ થાય એમાં કાંઇ નહિ. ઈષ્ટ તરીકે જે સારું લાગતું એ જ અનિષ્ટ (થઇ ગયું) વસ્તુ તો વસ્તુને કાળે પરિણમન અવસ્થા થયા કરે છે. માટે કાળ મળતાં અનિષ્ટ થતાં જોઇએ છે ઈત્યાદિ એમ પણ જાણવું લ્યો. આ મુખ્યની વાત કરી હો. ''**માટે પર પદાર્થને ઈષ્ટ - અનિષ્ટ માની રાગ - દ્વેષ કરવા એ મિથ્યાદર્શન પૂર્વકનું મિથ્યાચારિત્ર છે માટે એ નિરર્થક છે....**''

જ્ઞાતાદષ્ટા રહેવું અને રાગ થાય તેને જાણવો, સંયોગને ઈષ્ટ - અનિષ્ટ ન કલ્પવા એ વસ્તુના સ્વભાવની શાંતિનો ઉપાય છે.

વિશેષ કહેશે....

।। પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ ।।